

De inomnordiska kontakterna under förhistorisk tid ur ett nordligt perspektiv

I rubriken för det 17:e nordiska arkeologmötet anges ämnet med preciseringen den materiella kulturen som avspeglare av kontakter mellan

- . . . olika bebyggelseområden
- . . . olika sociala grupper

Kontakternas egenskaper skall anges med avseende på

- . . . riktning
- . . . intensitet
- . . . former

Jag skall med utgångspunkt från olika typer av källmaterial ge exempel på kontakter och som mål försöka ange typer av orsaker till kontakterna. Exempelen är i första hand från norra Sverige. I några fall berör andra mötesdeltagare samma exempel vilket kan vara bra för diskussionen.

Arkeologiska kontakter mellan olika bebyggelseområden är relativt lätt att få grepp om eftersom bebyggelseområden ofta kan avgränsas med hjälp av källmaterialets geografiska spridning. Arkeologiska kontakter mellan olika sociala grupper är desto svårare att behandla redan av det skälet att det brukar vara svårt att tolka det arkeologiska källmaterialet i termer av sociala grupper. Ännu svårare blir det att bestämma och tolka kontakter mellan eventuellt urskiljbara sociala grupper. Jag håller mig i huvudsak till den första ämnesgruppen.

Mina första tre exempel tillhör stenåldern. Den första kartan (fig. 1) markerar schematiskt utbredningen av kölskrapor och handtagskärnor i Norrland och Dalarna. Fastän kartan inte är fullständig så ser man att dessa mesolitiska typer är utbredda över hela Norrland-Dalarna ända upp till Lule älv. Alla är tillverkade av lokala stenmaterial. Ett av fynden, vid Garaselet vid Byske älv i norra Västerbotten, ligger med ej kalibrerade C14-värden omkring 6000 f Kr eller något tidigare. Broadbent som kort har nämnt fyndet vid Garaselet i en översikt (1982, 33 ff) framhåller att det typmässigt och i tid överensstämmer med liknande fynd från Skåne och Danmark. Något äldre fyndmaterial känner vi inte från Norrland. Typernas spridning sker mindre än 1000 år, kanske mindre än 500 år efter isavsmältningen. Eftersom dessa äldsta typer inte är lokala men ändå tillverkade av det lokala materialet, så kan man tolka fynden såsom tillhörande den första arkeologiskt urskiljbara inhemska befolkningen. Denna befolkning har ursprungligen invandrat i ett allt isfriare område utan andra konstaterbara befolkningsinslag. Befolkningen är av sydsandinaviskt ursprung. Dess omfattning kan vi inte bestämma, möjligen är den större i söder i Dalarna-Medelpad än i norra Lappland av fyndintensiteten att döma. Inom hela området uppstår under mesolitisk tid tekniker och typer som är främmande för ursprungsområdet.

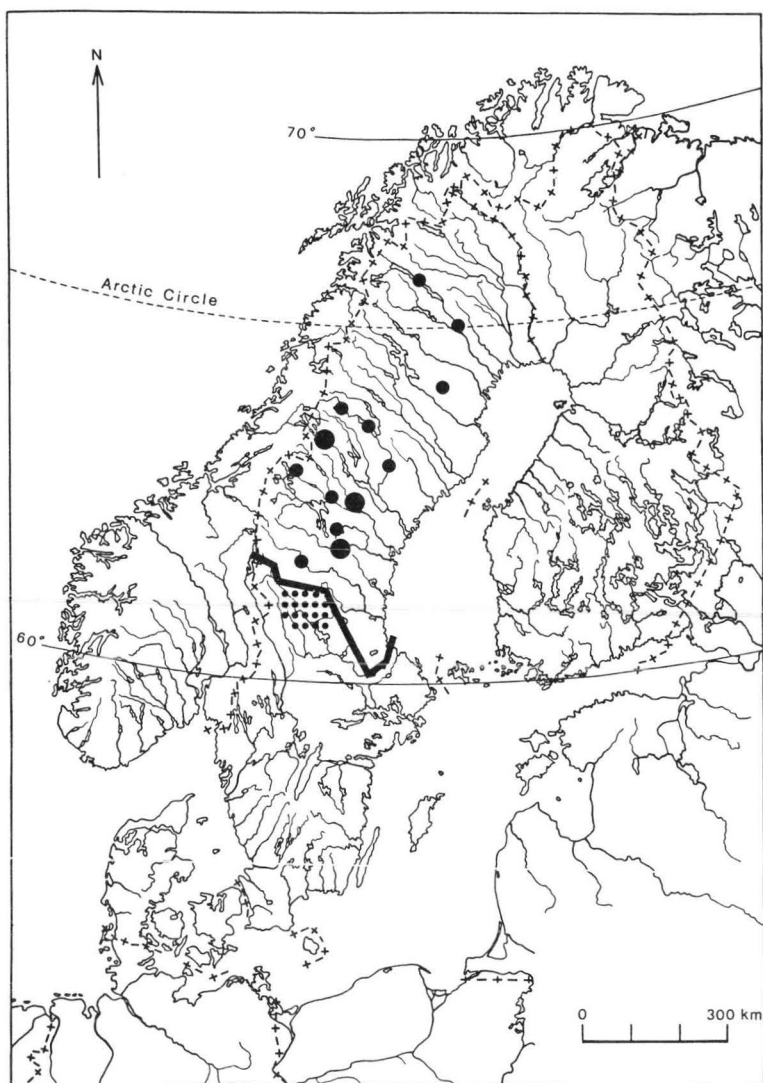

Fig. 1. Spridning av kölskrapor i Norrland. De större punkterna anger mer än ett fynd, de mindre ett fynd. Den schematiska markeringen i norra Dalarna anger ett större antal kölskrapor och handtagskärnor (efter Lannerbro 1976, 51 ff). Alla markerade kölskrapor är tillverkade i lokalt stenmaterial. Mesolitisk tid. — Kartan är inte fullständig.

Mitt andra exempel är välkänt: depåerna av tjockackiga flintyxor i Västerbottens kustland (fig. 2). De är tidigare behandlade av många arkeologer, under senare år främst av Becker (1952), Malmer (1962, 506 ff) och Christiansson (1970; 1974). Christiansson visade genom undersökningen vid Bjurselet 1962—66 i norra Västerbottens forna kustland att flintyxorna där var nedlagda i depåer på boplatser. Samma förhållande har sedan påvisats vid rekognosceringar på andra fyndplatser. Enligt en tidigare uppfattning är depåerna resultatet av handel mellan Syd- och Nordskandinavien. Malmer påpekade dock redan 1962 att neolitiska flintyxor markerar i Sydsandinavien en åkerbrukande befolkning och så borde även vara fallet i Västerbotten. "Flintdepåerna bör snarare tolkas som nedlagda

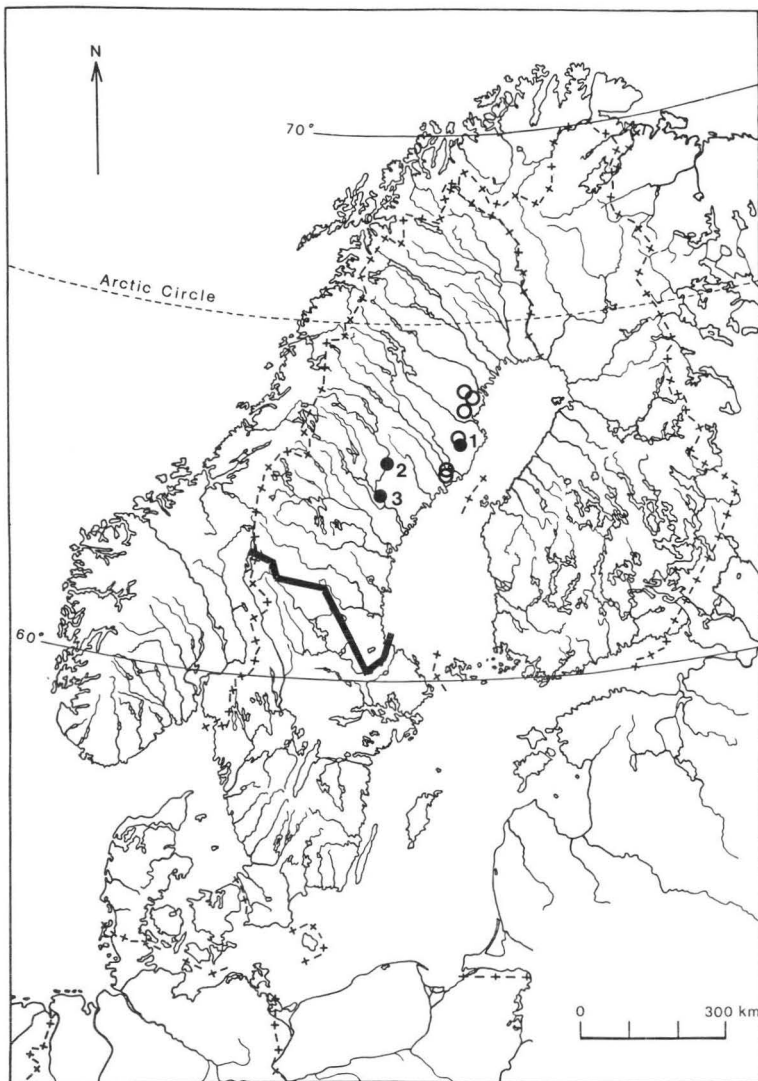

Fig. 2. Spridningen av depåer av tjockackiga flintyxor i Västerbotten (cirklar). Vidare är de flintförande boplatserna vid Strandholm (1), Hälla, Åsele nr 1023—24 (2) och Rå-inget I (3) angivna.

av en jordbrukande befolkning, antingen som offer till högre makter eller som förråd för kommande behov.” (Malmer 1975, 81).

I den senaste av de kortare redogörelser som finns för Bjurselet-boplatsen har Noel Broadbent (1982, 66) framställt tolkningen att vi har att göra med minst två, troligen tre bosättningar. Den första tillhör en befolkning med jakt- och fiskeekonomi. Den andra bosättningen uppbars av nybyggare som ”anlände medförande får, nöt, utsäde, flintyxor och spetsar, stridsyxor och ett enkelgravskick”. Broadbent säger vidare att boplatsen eventuellt blev övergiven och ”flintyxorna, som hade sitt ursprung i flintbrott i Skåne och Danmark, måste lämnas kvar. Detta förhållande tyder på att konflikter kan ha uppstått med lokalbefolkn-

ingen och att reträtten var hastig.” I den tredje bosättningen har lokalbefolkningen återkommit.

Tolkningen bygger på att flintavslagen är koncentrerade till ett område något lägre än kvartsavslagen, en iakttagelse som gjordes redan vid utgrävningen. Tolkningen att en sydkandinavisk flintboplats är inblandad i Bjurselet-materialet får starkt stöd av undersökningen av boplatsen vid Strandholm, ca 75 km söder om Bjurselet, ledd av Anders Huggert inom Christianssons projekt Nordarkeologi 1967—70 (Huggert 1975; Broadbent 1982, 69 ff). Där hittades omkring tio tjocknackiga flintyxor, tvåreggade pilspetsar, skrapor och en spånpilspets med tånge och tresidig genomskärning, allt av flinta. Dessutom påträffades en båtformig stridsyx och en tvåreggad pilspets av grönsten. Djupare låg några föremål och avslag av kvarts. Sistnämnda fynd kan såsom Broadbent säger tillhöra en annan bosättning.

Jag instämmer med Broadbent i åsikten att små sydkandinaviska grupper slagit sig ned i Västerbottens kustland och bl a fört med sig flinta, odling och boskapskötsel. Då det gäller dessa fynd måste man enligt min mening skilja mellan två företeelser, flintans spridning utmed norrlandskusten och depåförekomsterna. Kanske har uppmärksamheten hittills alltför mycket riktats mot de uppseendeväckande stora depåerna av tjocknackiga flintyxor i Västerbotten. Mindre depåer på 2—5 yxor har hittats även längre söderut och de enstaka funna flintyxorna är spridda utmed nästan hela norrlandskusten söderut. Detta är knappast överraskande då även tunnackiga flintyxor, tjocknackiga grönstensyxor, mångkantiga yxor, båtformiga stridsyxor, fredsgårdsyxor och trindyxor förekommer i större eller mindre omfattning utmed hela kusten söder om Västerbotten. Åtskilliga av dessa kan komma från boplatser, i några fall är gravfynd sannolikare. Sammantaget stöder allt detta hypotesen att små befolkningsgrupper från södra Skandinavien, d v s söder om Norrland, slagit sig ned utmed norrlandskusten både under TN och MN. Spridningen kan inte räknas till någon form av handel. Grupperna har anknytning till både trattbägarkultur, gropkeramisk kultur och stridsyxekultur i södra Skandinavien.

Det är svårare att förklara varför så många och stora depåer av tjocknackiga flintyxor har påträffats just i Västerbotten. Det är påfallande att man så långt norrut befinner sig vid gränsen för flintyxornas utbredning i Norrland. Gränsen överskrides inte alls eller bara med enstaka exemplar av de övriga uppräknade formerna. Samma gräns gäller de enkla skafthålsyxorna från senneolitikum och äldsta bronsålder. Minst två förklaringar kan tänkas. Giftermålskontakterna och bytesförbindelserna har inte varit så utvecklade och täta som motsvarande förbindelser mellan kust och inland längre söderut. Eller också har, som Broadbent föreslår, flintyxorna lämnats kvar i samband med konflikter med lokalbefolkningen.

På de tusentals kända boplatserna med lokalt material både i inlandet och i det forntida kustlandet finner man ofta avslag och enstaka skrapor av flinta. Spåntekniken vid Bjurselet och Strandholm förekommer inte på boplatserna med lokalt material. De glesa inslagen av flinta och de enstaka föremålen av sydkandinaviskt ursprung skulle kunna tolkas som resultat av varubyte eller giftermålsförbindelser. Det finns ingen möjlighet att skilja mellan dessa företeelser i detta sammanhang.

Det tredje stenåldersexemplet är av annat slag. I en år 1984 utkommen avhandling har Bozena Wyszomirska publicerat en översiktskarta som jag önskar ta upp (fig. 3). Kartan visar främst fynd av figurplastik och gravar inom gropkeramiska och kamkeramiska grupper i norra och nordöstra Europa. Ett stort område

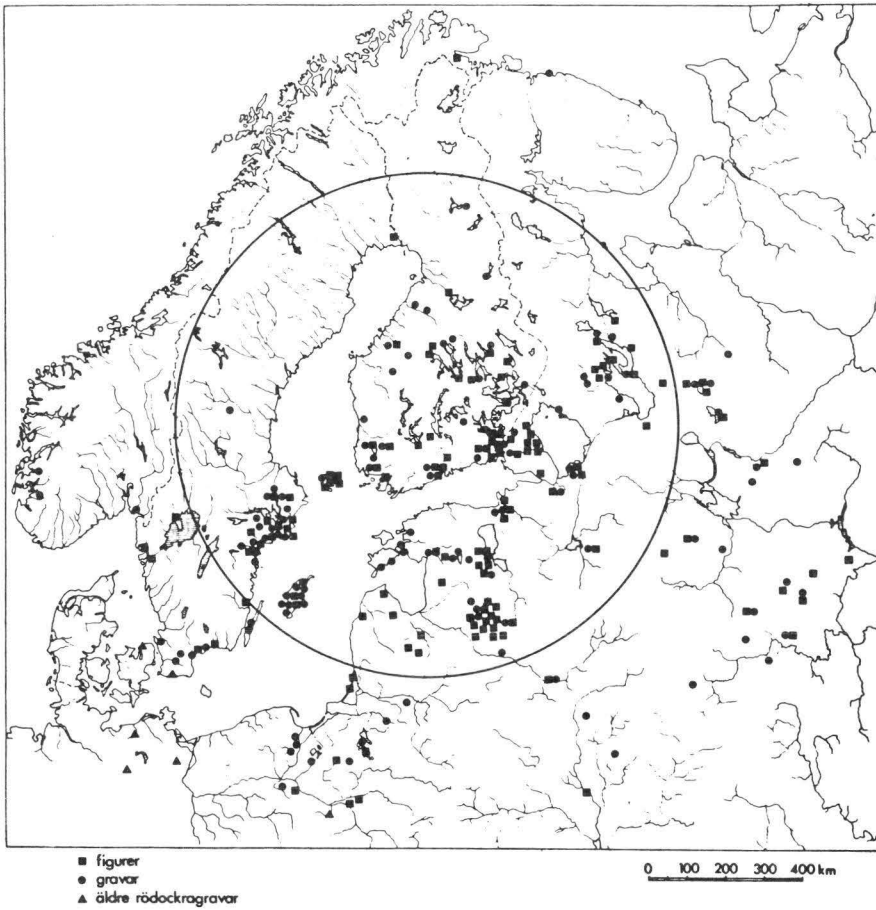

Fig. 3. Karta efter B. Wyszomirska (1984b, 4 och 1984a, fig. 5). Anger med figur- och gravfynd ideologiska förbindelser i den yngre stenålderns fångstkulturer.

har förenats inom en cirkel. Som författaren säger, så gäller kartmarkeringarna företeelser inom människans andliga och religiösa liv. Kartan markerar kontakter av ideologisk art. I en översiktlig och lättillgänglig artikel i *Populär arkeologi* 1984:4 har författarinnan något klarare än i avhandlingen sammanfattat sin inställning. I gravritualen och figurframställningarna kan hon inte se någon skillnad mellan den s k gropkeramiska och den s k kamkeramiska kulturen. ”Det verkar troligare att det rör sig om *en* kulturellsocial enhet med liknande ekologiska/ekonomiska förutsättningar och med liknande drag i den materiella kulturen och i människans religiösa och andliga liv.”

I större översikter bortser man lätt från lokala skillnader för att få fram de allmänna dragen. Frågan blir hur mycket man kan bortse ifrån utan att man alltför mycket förvanskar eller förenklar en utveckling. Kartan hos Wyszomirska visar faktiskt dels att det finns sådana religiösa och andliga kontakter inom södra delen av det inringade området, dels att det *inte* finns sådana kontakter mellan den norra delens två områden, Finland och Norrland. Trots utgrävningar av 200–300 boplatser i Norrland finns inte mer än två prickar på kartan. Den norrländska figurplastiken

som är vanlig på skifferredskap är också helt annorlunda än den inom de gropkeramiska och kamkeramiska kulturerna. Gravar finns kanske i Norrland i större utsträckning än vi nu känner till. Men vi kan inte ge denna fyndlucka en rad egenskaper utan att ha fynden. I norr är kartans påfallande drag att Bottenviken bildar en gräns medan kontakterna till synes lätt passerade över Åland. Lika påfallande är gränsen mellan Mälardalskapen och södra Norrland. Däremot har Norrland och en stor del av Norge nära kontakt då det gäller plastiska framställningar av skifferföremålen att döma. En av Christiansson—Meinander—Zamjatnin för länge sedan publicerad karta över djurskulpturer i skiffer, flinta eller andra bergarter ger samma resultat (Christiansson 1961, 158). Den markerade gränsen i Bottenviken-Bottenhavet har också påpekats av Broadbent (1980, fig. 2).

Såsom Christiansson (1969) påvisat finns i Norrland enstaka fynd av föremål och möjligen någon grav som tillhör kamkeramisk kultur. Emellertid är ännu ingen boplats med den karakteristiska kamkeramiken funnen. På den finska sidan av Bottenviken är likaså enstaka skifferföremål av norrländsk karaktär påträffade. Dessa sporadiska kontakter kan räknas in i gruppen bytes- och giftermålsförbindelser. Närmare preciseringar är inte möjliga.

Likhet i ekologisk/ekonomiska förutsättningar är ofta en grund till stora överensstämmelser i religionen, vilket särskilt Åke Hultkrantz visat (1965; 1975). Emellertid är de ekologiska förutsättningarna för fångstfolken inom den uppdragna cirkeln på kartan utomordentligt olika. Enbart inom den norrländska delen måste man räkna med skilda områden med förutsättningar för renjakt, älgjakt, säljakt, insjöfiske, havsfiske och kombinationer mellan dessa. Därtill kommer samlande och påverkan från odlade och boskapskötande grupper. Resultatet blir en rad olika års- och livscyklar som rimligen återspeglas i både det andliga och sociala livet. *Det grundläggande draget är här inte stora överensstämmelser utan stora variationer.* Ytterst bidrar variationerna till uppkomsten av olika folkgrupper och fastare eller mer flytande gränser uppstår. Sådana gränser anser jag finns i hela Norden under den yngre stenåldern både i områden med övervägande agrar ekonomi och i områden med övervägande fångstekonomi.

De tre exemplen från stenåldern har gett följande kategorier av tolkningar av materiella lämningar i kontakter mellan olika bebyggelseområden.

1. Föremålstyper och teknik över stora områden *utan* andra typer:
Överflyttning av ett helt eller en stor del av ett kulturinnehåll med större eller mindre grupper människor till stora, tidigare obebodda områden. Kan fortsätta i lokal utveckling och kontakterna med ursprungsområdet bryts.
2. Föremålstyper och teknik över områden *med* andra typer:
Överflyttning av ett helt eller en stor del av ett kulturinnehåll med små grupper människor till punkter inom områden med lokal befolkning. Kan vara ett kontinuerligt skeende med fortlöpande kontakter med ursprungsområdet.
3. Enstaka föremål i en främmande miljö:
Överflyttning av varor genom varubyte och/eller giftermålsförbindelser mellan folkgrupper med olika materiell kultur. Formerna kan inte skiljas åt i exemplen. Kan vara ett kontinuerligt skeende.
4. Fornlämningar och föremål av ideologisk innebörd:
Spridning av gravskick och delar av den andliga föreställningsvärlden genom giftermålsförbindelser eller förflyttning av mindre folkgrupper. Föremålens likheter kan också bero på lika ekologiska förutsättningar och innebär i så fall ingen spridning och är inte tecken på kontakt.

Begreppen handel och redistribution har inte behövt användas i dessa förklaringar. Punkterna 1—2 är beroende av befolkningsförflyttningar. Punkten 3 kan bero på personförflyttning eller utbyte. Punkten 4 har egentligen inte med begreppet bebyggelseområde att göra.

Från bronsåldern och den äldsta järnåldern tar jag upp två exempel som båda utgår från norrländska förhållanden. Egil Bakka publicerade 1976 en karta över gjutformor och metallföremål från bronsåldern och den äldsta järnåldern i Nordskandinavien (fig. 4). I det inre av övre Norrland förekommer några få bronsföremål och ett femtontal gjutformor till bronsföremål av östliga typer med sitt ursprung i Volga-Kama-området. Ungefär lika många finns i norra och östra Finland. Märkligast är att en del av gjutformarna och föremålen är lokala varianter som inte uppträder i Ryssland (Bakka 1976, 24; Lundholm 1970; Meinander 1969, 53). Bronsgjutningstekniken är alltså så välkänd både i övre Norrland och Finland att man framställer egna typvarianter. Detta sker inom den nordliga fångstkulturen som står utanför den sydskandinaviska bronsålderskulturens inflytande. Landförbindelsen i norr liksom den långa förbindelsen mot Volga-Kama i sydöst har spelat en stor roll. Under bronsåldern och ända till århundradena efter Kr f förekommer också s k asbestkeramik av samma slag i övre Norrland och nordligaste Finland och Norge. Enligt min mening kan man inte skilja mellan övre Norrland och Nordfinland under bronsåldern och den äldsta järnåldern. Det utgör ett område så enhetligt som en tidig jägar- och fiskarkultur tillåter. Sydgränsen för denna nordfennoskandiska kulturprovins går i Sverige genom norra Ångermanland och Jämtland. "Kontakter" betyder i detta fall förekomsten av en geografisk och kulturell enhet som inte stämmer överens med dessa områdens orientering idag.

Det andra exemplet utgår från de schematiska markeringarna för områden med nordiska bronsåldersbygder på Bakkas karta. Norrlandskustens markeringar bygger på förekomsten av gravrösen från bronsåldern. Det är i allmänhet lätt att se om rösen har en större kista eller inte och därmed får man en uppfattning om vilka rösen som kan räknas till den äldre bronsåldern. Den yngre bronsålderns brandgravar i rösen kan däremot knappast beläggas utan utgrävning. Medan de större kiströsen med tydlig kista kan räknas i hundratal, kanske upp mot tusen, så är de säkra brandgravarna hittills inte fler än några tiotal. De förändringar som gravskicket genomgår utmed norrlandskusten överensstämmer nära med Sydskandinavien under bronsåldern fram till Montelius per. IV (Bandon 1968, 56 ff). Men redan då sker en utveckling i Sydskandinavien som inte når Mälardalen och Norrland, främst genom att man anlägger gravfält under flat mark eller lägger gravarna under högmanteln i äldre gravhögar. Markeringen av s k nordisk bronsåldersbygd på Bakkas karta tillhör således ett tidigare skede än de östliga föremålen. Ringarna anger föremål av nordiska typer från både äldre och yngre bronsålder.

Skicket att gravlägga i rösen med gravkonstruktioner som fram till per. IV följer utvecklingen i Sydskandinavien skulle kunna vara enbart en överföring av en idévärld utan att man behövde räkna med förflyttning av befolkningsgrupper. Spridningen av få bronsföremål till södra Norrland behöver inte heller innebära att delar av befolkningen har sydligt ursprung. Bland föremålen finns också varianter av sydskandinaviska typer vilket talar för att även lokal tillverkning förekommit. Eftersom en spridning av små människogrupper förekommer redan under mellanneolitisk tid och då variationerna i gravskick och föremålsbestånd noga följer förändringarna i Sydskandinavien under bronsåldern, så ligger hypotesen

b.C.	Lager	KVARTS			KVARTSIT			SKIFFER			HALLE- FLINTA			FLINTA			ÖVRIGT			Antal avslag Summa	Lagrets tjocklek i cm
		20	40	60	20	40	60	20	40	60	20	40	60	20	40	60	20	40	60		
	I Vit och rödjord																			789	7-8
1400	II Brunt kul- turlager																			778	7-8
1600	III Grått kul- turlager																			2 663	25
1900	IV Sand+grått kulturlager																			565	10
2000	V Vitjord																			2 013	25

RÅ-INGET I

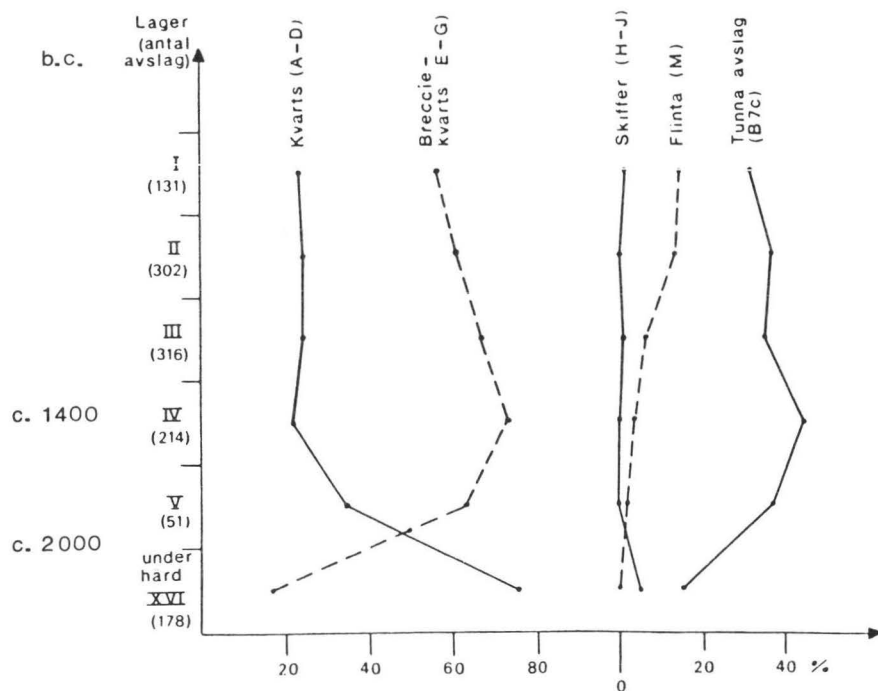

Fig. 4. Två diagram som visar förekomsten av flintavslag på två boplatser vid mellersta Ångermanälven. Det övre diagrammet anger avslagets stratigrafiska fördelning vid Hälla, Åsele nr 1023—24. Kronologien bygger på 22 ej kalibrerade C14-värden (Baudou 1977, 30). Det nedre diagrammet anger avslagets stratigrafiska fördelning vid Rå-ingtet I (Baudou 1977, 84). Lagren är inte C14-daterade men kan i viss mån relateras till fyndspridningen vid Hälla (Baudou 1977, 83—84 och 30—31). Ej kalibrerade värden. Översta lagret vid Rå-ingtet kan tillhöra århundradena omkring Kr.f.

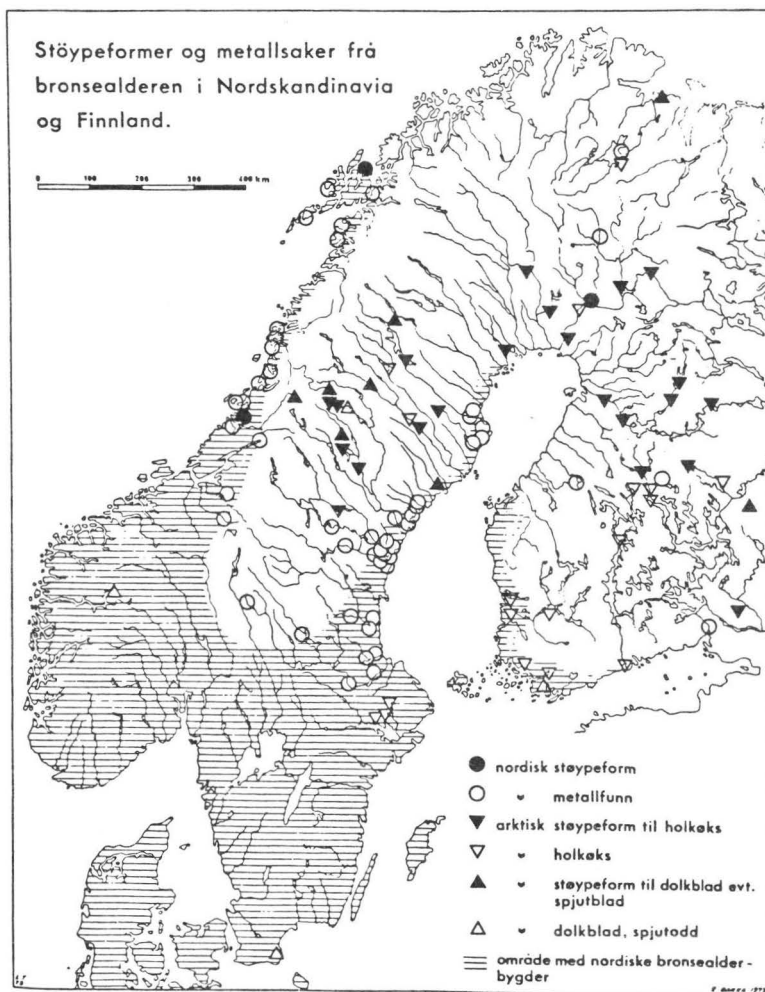

Fig. 5. E. Bakkas karta (1976, pl. 16) över spridningen av östliga och sydliga typer av brons och gjutformer under bronsåldern och den äldsta järnåldern. Streckningen utmed Bottenvikens kuster utgår från förekomsten av gravrösen. Övre Norrland och nordligaste Finland utgör en enhet.

om kontinuerligt utmed den norrländska kusten flyttande befolkningsgrupper närmast till hands. Hypotesen gäller i varje fall t o m per. IV. De få och små utgrävningarna av bronsåldersboplatser i Norrlands kustland kan varken bekräfta eller motsäga hypotesen.

Vissa fyndförhållanden i inlandet måste beaktas. Diagram över stratigrafier på två utgrävda boplatser vid Ångermanälven visar att flinta var i bruk i denna del av inlandet under bronsåldern, möjligen under hela bronsåldern (fig. 4). Den första stratigrafien är från en boplats vid Hälla vid Ångermanälven i södra Lappland. Med stöd av ett tjugotal C^{14} -värden kan man visa att flinta förekommer bland avslagen från MN in i den äldre bronsåldern. Ca 50 km söderut längs Ångermanälven ligger den stratigrafiska boplatzen Rå-ingen I där flinta förekommer åtminstone från SN och sannolikt genom hela bronsåldern. Detsamma kan gälla den stora boplatzen vid Nämforsen ytterligare 3 km söderut, där dock en användbar

stratigrafi saknas. Flinta förekommer i någon utsträckning på boplatser utmed alla älvarna, dock i ytterst ringa grad längst i norr. Fynden är nästan alltid svårdaterade. De nämnda stratigrafierna visar dock att man måste räkna med en kontinuerlig spridning från MN och SN och genom hela bronsåldern. Enstaka fynd kan möjligen ges en ännu äldre datering.

Flintan kan ha nått det mellannorrländska inlandet från den norska kusten över Trøndelag eller ha kommit utmed Bottniska vikens kust och längs Ångermanälven förts vidare till Nämforsen, Rå-ingen och Hälla. Man bör i första hand räkna med samma spridningsmönster som under MN. Några flintboplatser vid kusten är dock ännu ej funna. Bronsåldersrösen utmed kusten når upp till trakten av Piteå i södra Norrbotten. De kända bronsåldersboplatserna vid övre Lule älv saknar nästan helt flinta (Forsberg 1985, 199 ff), vilket överensstämmer med att kustområdet vid Lule älvs mynning och norrut saknar de typiska bronsåldersrösen.

Av exemplen på bronsålderns kontakter utgör spridningen av rösen och bronser av sydiskandinavisk typ tillämpningar av de angivna tolkningskategorierna 2—4. Spridningen av flinta som råmaterial under bronsåldern på boplatser vid mellersta Ångermanälven måste förklaras på annat sätt. Samma spridning finns redan från MN i lagren på dessa boplatser som i övrigt karakteriseras av det lokala råmaterialet och av norrländska föremålstyper. Användningen av flinta under bronsåldern är ett då traditionellt bruk hos den lokala befolkningen som inte har med inflyttningen att göra. Råmaterialet har kommit till området genom bytesförbindelser som fungerat under lång tid.

5. Spridning av råmaterial för bruk inom områden utanför materialets naturliga förekomstområde genom utbyte. Exemplet från övre Norrlands yngre bronsålder och äldsta järnålder är också något nytt. Det som kan registreras som kontakter är inte utslag av förbindelser mellan två skilda kulturområden utan normala likheter och förbindelser inom ett enhetligt kulturområde som långt senare på den politiska utvecklingen delats mellan två nationer. Vi får ännu en kategori av tolkningar.
6. Likheter mellan fornlämningar och föremål inom angränsande områden: Den skiljande gränsen är tillkommen under andra förhållanden i ett senare skede. Områdena har ingått i samma kulturområde.

Från järnåldern tar jag bara upp ett exempel (fig. 6). Under senare år har institutionen för arkeologi vid Umeå universitet undersökt flera gårdar från tiden ca Kr f — 600 i mellersta Norrlands kustland. Gene och Trogsta är de mest kända namnen (Ramqvist 1983; Liedgren 1984). Husen har visat sig ha särdrag som skiljer dem från samtida hus i Mälardalen-Östergötland-Gotland men mer liknar Trøndelag-Sydvästnorge. Likaså skiljer sig gravskicket i mellersta Norrland från den romerska järnålderns gravskick i Mälardalen och har större likhet med förhållandena i Trøndelag-Sydvästnorge. Kontakterna går klart i väst-östlig riktning.

Här föreligger samma förhållande som i fallet med den nordfennoskandiska provinsen. I det nya exemplet ger de fasta fornlämningarna, hus och gravar utslag, däremot inte fynden av föremål. Ett vidsträckt område i Mellanskandinavien kan ses som *en* kulturprovins där delarna har en helt annan politisk och kulturell orientering än i dag. Beteckningarna norsk och svensk är inte relevanta.

Som alla vet så har de folkvandringstida fynden av smycken och keramik och en del mycket rika gravinventarier i Mellannorrland ansetts ha norsk ursprung. Upptäckten av den stora bronsgjutarverkstaden på Helgö i Mälaren ändrade det tidigare synsättet. Många föremål skulle genom handel kunna komma från Helgö

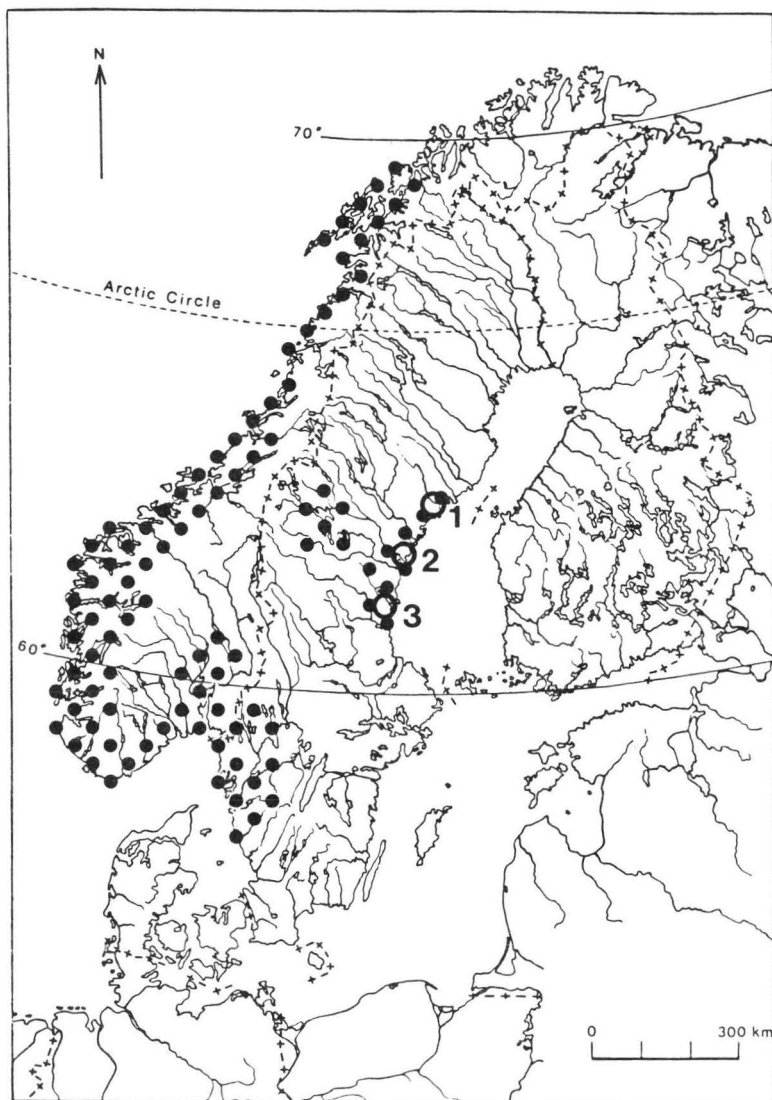

Fig. 6. Med ett grovt raster har angivits sambandet mellan Mellannorrland och Norge under tiden ca 1—600 (Baudou 1986, 13). Kartan bygger på utbredningen av likheter i byggnadsskick, gravskick och keramik. 1—3 är boplatserna vid Gene, Högom och Trogsta. Ungefär samma utbredning har vissa ortnamn: de äldre *-vin*-namnen (före 600 e.Kr.) och *-anger/-ånger*-namnen (Baudou 1986, 17).

till Finland, Norrland och Norge (Holmqvist 1972, 230 ff). Emellertid har det visat sig att det finns en folkvandringstida bronsgjutarverkstad vid Gene i Ångermanland och spår av bronsjutning vid Högom i Medelpad och Trogsta i Hälsingland (Ramqvist 1983, 97 ff, 177 ff). Även om det finns en spridning från Helgö så måste man räkna med den lokala tillverkningen inom den mellanskandinaviska kulturprovinsen under folkvandringstid. En avvägning mellan omfattningen av det lokala och det utifrån kommande kan ännu inte göras. Enligt det här framförda resonemanget så är utvecklingen av folkvandringstidens lokala verkstäder i Mellanskandinavien inte överraskande. Redan under den romerska järnåldern

existerar den mellanskandinaviska kulturprovinserna. Förhållandena stämmer med förklaringskategori 5 ovan.

Föredraget har dels gått ut på att visa på långvariga trender som kan hjälpa till att ställa upp förklaringsmodeller, dels gått ut på att påvisa förekomsten av kulturprovinser som inte är självklara för oss nu. Kontakternas riktning är ett av problemen för detta arkeologmöte. Om man räknar med andra kulturprovinser än de som funnits under historisk tid så kan också kontakternas riktning bli en annan än man först tänker sig.

Helt andra faktorer än de nu nämnda kan spela in vid tolkningarna av arkeologiska material. I Sverige har de arkeologiska tolkningarna under lång tid otvivelaktigt påverkats av ett centralistiskt synsätt som hör hemma i en lång historisk tradition. Norrland har legat i rikets periferi och varit ett fattigt och otillgängligt område. Ännu omkring 1960 framförde kunniga arkeologer den meningen att stenålderskulturen i Norrland endast gick tillbaka till den yngre stenåldern och därmed var bosättningen flera tusen år yngre än i Mälardalen och Sydsverige. Norrland skulle med andra ord ha varit utan befolkning i kanske 4000 år efter inlandsisens avsmältning. När man fann likheter mellan material i norr och söder var det självklart att ursprunget skulle sökas i söder.

Ett karakteristiskt exempel är den tidigare gängse förklaringen till förekomsten av talrika tångepilspetsar av skiffer i Norrland. Ursprunget skulle vara de liknande gropkeramiska skifferpilspetsarna i södra Sverige. Därmed daterades de norrländska spetsarna till någon gång före 2000 f Kr. År 1969 kunde de norrländska spetsarna dateras med hjälp av C^{14} -bestämningar i en god stratigrafi. De förekom redan omkring 3800 f Kr i okalibrerat värde (Baudou 1977, 94 ff, tabell 6). De norrländska spetsarna var oberoende av de sydsvenska.

Därmed är man inne på frågan varför arkeologerna tolkar så som de gör. Detta intressanta och vidlyftiga problem ligger dock utanför ämnet för det här arkeologmötet.

Litteratur

- Bakka, E., 1976. *Arktisk og nordisk i bronsealderen i Nordskandinavia*. Det Kgl. norske Videnskabers Selskab, Museet. Miscellanea 25. Trondheim.
- Baudou, E., 1968. *Fortida bebyggelse i Ångermanlands kustland. Arkeologiska undersökningar av ångermanländska kuströsen*. Arkiv för norrländsk hembygdsforskning XVII, 1—209. Härnösand.
- Baudou, E., 1977. Den förhistoriska fångstkulturen i Västernorrland. *Västernorrlands Förhistoria*, 11—152. Härnösand.
- Baudou, E., 1986. Ortnamn och nordliga kulturprovinser under järnålder och medeltid. *Tre kulturer* 3, 7—39. Umeå.
- Becker, C.J., 1952. Die nordschwedischen Flintdepots. Ein Beitrag zur Geschichte des neolithischen Fernhandels in Skandinavien. *Acta Archaeologica* XXIII, 31—79.
- Broadbent, N., 1980. The Epimesolithic and the Subneolithic Cultures of Northern Sweden and Finland. *Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam* 14—15, 165—175. Berlin.
- Broadbent, N., 1982. Den förhistoriska utvecklingen under 7000 år. *Skelleftebygdens historia* 3. Skellefteå.
- Christiansson, H., 1961. Kring stenåldern i Övre Norrland. *Västerbotten* 1961, 111—184. Umeå.
- Christiansson, H., 1969. Kamkeramiska influenser i Norrland och norra Svealand. *Nordsvensk Forn-tid*. Skytteanska Samfundets Handlingar 6, 51—80. Umeå.
- Christiansson, H., 1970. Nordarkeologi gräver. *Västerbotten* 1970, 36—43. Umeå.
- Christiansson, H., 1974. Die Steinzeit Nordschwedens. Stand der Forschung 1971. *Praehistorische Zeitschrift* 49, 10—37. Berlin.
- Forsberg, L., 1985. *Site Variability and Settlement Patterns. An analysis of the Hunter-Gatherer Settlement System in the Lule River Valley, 1500 B.C.-B.C./A.D.* Archaeology and Environment 5. Umeå.

- Holmqvist, W., 1972. Relief Brooches. Comparative Analysis of the A-B-C Elements at the Helgö Workshop. *Excavations at Helgö IV*, 230—255. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Huggert, A., 1975. Preliminär rapport över undersökning av stenåldersboplats vid Strandholm 1, 4, Burträsksn, Västerbotten. *Nordarkeologi 1962—1972*. Stencil. Skellefteå.
- Hultkrantz, Å., 1965. Type of Religion in the Arctic Hunting Cultures: A Religio-Ecological Approach. *Hunting and Fishing. Nordic Symposium on Life in a Traditional Hunting and Fishing Milieu up to the Present Day*, 265—318. Norrbottens museum. Luleå.
- Hultkrantz, Å., 1975. Ekologiska perspektiv på arktiska och subarktiska jägarreligioner. *Jakt och fiske*, 363—378. Norrbottens museum. Luleå.
- Lannerbro, R., 1976. *Implements and Rock Materials in the Prehistory of Upper Dalarna*. Early Norrland 4. KVHAA, Stockholm.
- Liedgren, L., 1984. Iron Age Settlement in Hälsingland, Northern Sweden. *Archaeology and Environment* 2, 93—112. Umeå.
- Lundholm, K., 1970. En ananjinogjutform från Tornedalen. *Fornvännen* 65, 30—34.
- Malmer, M.P., 1962. *Jungneolithische Studien*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 8° N°2.
- Malmer, M.P., 1975. *Stridyxekulturen i Sverige och Norge*. Lund.
- Meinander, C.F., 1969. Däbits. En essä om förromersk järnålder. *Finskt museum* 76, 27—69.
- Ramqvist, P.H., 1983. *Gene. On the origin, function and development of sedentary Iron Age Settlement in Northern Sweden*. Archaeology and Environment 1. Umeå.
- Wyszomirska, B., 1984a. *Figurplastik och gravskick hos Nord- och Nordösteuropas neolitiska fångstkulturer*. Acta Archaeologica Lundensia. Series in 4°. N° 18. Bonn-Lund.
- Wyszomirska, B., 1984b. Nordeuropa utan gränser. *Populär Arkeologi* 2, nr 4, 4—8.